

УДК 364:355.1

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>

Юрій СЕРБАЛЮК

кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. І Огієнка, 13, м. Кам'янець-Подільський, Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-8914-2261

Бібліографічний опис статті: Сербалюк, Ю. (2022). Соціальний захист військовослужбовців: зміни в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 72–79, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ЗМІНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті висвітлені зміни у соціальному захисті військовослужбовців та членів їх сімей з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Метою є аналіз нововведень у вітчизняному законодавстві, які спрямовані на посилення соціального захисту захисників Вітчизни. Зазначено, що дія Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у новій редакції поширилась на членів добровольчих формувань територіальних громад, що прирівнює їх до ролі українського війська. Зауважено на непослідовність змін до цього Закону, оскільки його соціальні гарантії не поширюються на їх сім'ї. Самі члени добровольчих формувань територіальних громад також не включені у перелік осіб, загибель (смерть), інвалідність або часткова втрата працездатності без встановлення інвалідності яких дає право на одноразову грошову допомогу. Серед позитивних змін відзначено конкретизацію осіб, які відносяться до членів сім'ї військовослужбовців, утриманців, що мають право на таку одноразову допомогу. Однією з найважливіших соціальних проблем військовослужбовців визначено житлово. Проаналізовані спроби по її вирішенню в останні роки. Як позитивне нововведення відзначені кроки до розв'язання проблеми житлового забезпечення військовослужбовців через запровадження доступного іпотечного кредитування та можливість скористатись ним за допомогою програми «ЄОселя» у мобільному додатку «Дія». Відзначено, що важливим нововведенням для зменшення фінансового тиску стало встановлення державою мораторію на взаємодію військовослужбовців та членів їх сімей з колекторами, кредиторами, колекторськими компаніями, новими кредиторами за власною ініціативою. Зауважено на недостатню роботу з поінформованості військовослужбовців щодо їх прав у сфері медико-рекреаційних послуг. Зроблено висновок про необхідність поширення соціальних гарантії на членів добровольчих формувань територіальних громад, їх сімей, активізації роботи з поінформованості захисників Вітчизни про свої соціальні права.

Ключові слова: соціальний захист, законодавство, воєнний стан, військовослужбовці.

Yuriy SERBALIUK

PhD in Historical, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Ivan Ogienko Kamyanets-Podilsky National University (Ukraine), Ivan Ogienko str., 13, Kamyanets-Podilsky, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-8914-2261

To cite this article: Serbaliuk, Yu. (2022). Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv: zminy v umovakh voiennoho stanu [Social protection of military servants: changes in the conditions of the martial state]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 72–79, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.11>

SOCIAL PROTECTION OF MILITARY SERVANTS: CHANGES IN THE CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

The article highlights changes in the social protection of military personnel and their family members with the beginning of the full-scale incorporation of the Russian Federation into Ukraine. The goal is to analyze innovations in domestic legislation aimed at strengthening the social protection of defenders of the Motherland. It is noted that the effect of the Ukrainian law «On social and legal protection of military personnel and members of their families» in the new version has been extended to members of voluntary formations of territorial communities, which equates them to the role of the Ukrainian army. It is noted that the changes to this Law are inconsistent, as its social guarantees are not extended to their families. The members

of voluntary organizations of territorial communities themselves are also not included in the list of persons whose death, disability or partial loss of working capacity without establishing disability give the right to one-time cash assistance. Among the positive changes, the specification of persons who belong to the family members of military personnel and dependents, who are entitled to such one-time support, was noted. Housing is identified as one of the most important social problems of servicemen. Attempts to solve this problem during recent years was analyzed. It was noted as a positive innovation, the steps to solve the problems of housing for military personnel through the introduction of affordable mortgage lending and the opportunity to use it with the help of the «eOselya» program in the «Diy» mobile application. The state established moratorium on the interaction of military personnel and their family members with collectors, creditors, collection companies, new creditors on their own initiative was important innovation for financial pressure reduction. Inadequate work on awareness of military personnel regarding their rights in the field of medical and recreational services was noted. It was concluded that there is a need to increase social guarantees for members of voluntary formations of territorial communities, their families, and to intensify work on raising awareness of the defenders of the Motherland about their social rights.

Key words: social protection, legislation, martial law, military personnel.

Актуальність проблеми. Відповідно до Конституції України (ст. 21) всі люди у нашій державі є рівними у правах. Але окремим категоріям населення гарантовано законодавством особливі умови їх соціального захисту. До таких категорій відносяться військовослужбовці та члени їх сімей. Це пояснюється особливими умовами їх професійної діяльності, підвищеним ризиком щодо здоров'я та життя, складнощами побутового облаштування тощо. Воєнна агресія Російської Федерації проти України змусили керівництво держави з особливою увагою віднестись до питання гарантій соціального захисту військовослужбовців та членів їх родин. У сьогоднішніх реаліях соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей – це не лише створення комфортних умов проживання і убезпечення від можливих соціальних ризиків, але й якість обороноздатні країни через призму мотивації щодо захисту своєї Вітчизни. Тому актуальним є вивчення стану нормативно-правового забезпечення реалізації соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту військовослужбовців постійно привертало увагу науковців. Це питання вивчали у своїх дисертаційних дослідженнях Е. Афонін (соціальні проблеми становлення Збройних сил України), І. Автушенко (державна політика соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей), В. Галєєв (соціальний статус військовослужбовців у перші десятиліття незалежності), В. Пашинський (конституційно-правовий статус військовослужбовців).

Широкий спектр досліджень з проблематики соціального захисту військовослужбовців відображено у публікаціях вітчизняних дослідників у наукових виданнях. Теоретичні аспекти сут-

ності, змісту соціального захисту військовослужбовців, його правові засади стали предметом наукових пошуків О. Назаренка, С. Пасіки, Р. Пінчука. Становлення нормативно-правової бази соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей у перші роки незалежності України досліджувати І. Автушенко, В. Алещенко, А. Бережний, В. Бринцев. Проблемні питання соціального захисту військовослужбовців, які брали участь в АТО, рівень задоволення їх потреб в отриманні пільг, компенсацій вивчали В. Агеєв, А. Бубенець, С. Ветлинський, Р. Гринько, В. Клос, А. Мота, С. Петриченко, Л. Семів. Проблемні питання системи соціального захисту військовослужбовців та їх сімей у випадку настання надзвичайних обставин техногенного, природного чи воєнного характеру стали предметом наукового аналізу А. Бубенця, С. Белая, В. Васищева, І. Ліпатова. Науковий пошук шляхів, умов, форм соціальної реабілітації військовослужбовців стали предметом досліджень М. Базарного, В. Березовець, Ю. Бриндікова, А. Денисова. Порівняльний аналіз світового та вітчизняного досвіду регулювання соціального захисту офіцерів здійснив О. Шкуропадський.

Мета статті: дослідити зміни у соціальному захисті військовослужбовців та членів їх сімей, аналіз їх характеру і спрямованості в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перші роки незалежності України в державі були спроби законодавчо окреслити соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей. Це знайшло відбиття у соціальних статтях Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про пенсійне забезпечення», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»

(всі 1991 р.), «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ» (1992 р.), «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (1993 р.). Враховувалось, що військовослужбовці на відміну від цивільних громадян мають певні обмеження у ряді своїх конституційних прав і свобод. Вони не мають інших джерел надходження коштів, аби забезпечити фінансово себе та свою сім'ю. Військовослужбовці мають значно вищі ризики загибелі, порівняно з іншими громадянами, під час проведення бойових дій, участі у військових конфліктах та виконання завдань із захисту незалежності нашої держави (Гринько, Мота, Петриченко, 2022, с. 164).

На початок XXI ст. система соціального захисту військовослужбовців включала в себе: пільги з метою компенсації певних обмежень їх прав і свобод, пов'язаних із перебуванням на військовій службі та стимулюванням зацікавленості в її проходженні; матеріальне забезпечення (продовольче, речове, житлове, грошове, медичне); пенсійне забезпечення та допомоги, які за відповідних обставин можуть бути призначені членам сімей військовослужбовців.

Економічні труднощі перших десятиліть незалежності не давали можливості у заявлених обсягах фінансувати визначені законодавством соціальні гарантії для військовослужбовців та членів їх сімей. Періодичні зміни і доповнення до чинних нормативно-правових актів у сфері їх соціального захисту ситуації не рятувала, а тому соціальні пільги і гарантії, визначені законодавством, виявились в умовах суспільних трансформацій на зламі століть малоефективними (Белай та ін., 2021, с. 24).

З початком агресивних дій Російської Федерації, які привели до анексії АР Крим, окупації частини Донецької та Луганської областей (2014 р.), розпочався новий етап у розбудові системи соціального захисту військовослужбовців. Особливої актуальності в цих умовах набули два питання: як забезпечити оборону, країни, захист її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності та як організувати соціальний захист тих, хто це забезпечує на різних рівнях зі сторони ЗСУ: військовослужбовців, резервістів, військовозобов'язаних, добровольців сил територіальної оборони, партизан та членів їх сімей. Були внесені зміни до

цілого переліку нормативно-правових актів, які були спрямовані на посилення соціального захисту захисників Вітчизни та членів їх родин, з'явилися також нові. Вони стосувались податкових пільг, змін у нарахуванні стажу, виплати грошового забезпечення, соціальних стандартів надання медичної допомоги військовослужбовцям, які зазнали ушкоджень внаслідок військових дій, зарахування до військових ліцеїв, ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою, до вищих військових навчальних закладів та вищих навчальних закладів, які мають військові навчальні підрозділи дітей військовослужбовців, пільг звільненням з військової служби особам, які набули статусу осіб з інвалідністю під час проходження військової служби, та членам їх сімей, які перебувають на їх утриманні, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісті під час проходження військової служби тощо.

Головним документом, який гарантує соціальний захист військовим та їх родинам був і залишається Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». За час свого існування цей документ зазнав десятки змін і доповнень. Ще до початку широкомасштабного нападу Російської Федерації на Україну і запровадження воєнного стану по всій території держави, з 01.01.2022 р., його дія поширилась на нову категорію захисників. Ними стали, відповідно до підпункту 4 статті 3, члени добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України (Про соціальний і правовий захист, 1991). Але якщо на членів сімей діючих військовослужбовців, військовослужбовців, що отримали інвалідність, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори поширюються соціальні гарантії, визначені цим Законом, то на членів сімей добровольчих формувань територіальних громад не поширюється. На нашу думку, цей момент недопрацьований. На підтвердження нашої позиції звернемося до змін до Закону України «Про основи національного спротиву». У новій його редакції від 10 червня 2022 р. у трактуванні добровольчих формувань тери-

торіальних громад зникло положення про виконання завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади. Тепер можуть залучати відповідні підрозділи до виконання завдань у зоні бойових дій поза межами власних територіальних громад, а саме виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій (Про основи, 2021).

Якщо раніше головне завдання територіальної оборони вбачалось у своєчасному реагуванні та вжитті необхідних заходів щодо оборони території та захисту населення на визначеній місцевості до моменту розгортання в межах такої території військ, призначених для ведення воєнних (бойових) дій з відсічі збройної агресії проти України, то зараз законодавець прибрав все після слів «на визначеній місцевості». Це означає, що відтепер роль територіальної оборони є подібною до ролі українського війська, а отже підрозділи тероборони стають повноцінними бойовими одиницями, які здатні самостійно виконувати поставлені бойові завдання (про що свідчили події війни у 2022 році). Враховуючи це, а також те, що на членів добровольчих формувань територіальних громад поширюються соціальні статті Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», вважаємо і члени їх сімей мають право на соціальні гарантії, визначені цим Законом, як і члени сімей інших захисників Вітчизни.

Однією з головних соціальних гарантій Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» є одноразова грошова допомога у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності. Зміни до статей Закону які регулюють це питання, внесені були 29 липня 2022 р. Але тут ми помічаємо знову непослідовність. Якщо ст. 3 поширює дію Закону на членів добровольчих формувань територіальних громад, то у ст. 16 вони не згадуються серед тих, хто має право на зазначену допомогу. Враховуючи аргументи щодо ролі членів добровольчих формувань територіальних громад в захисті нашої країни, викладені вище, вважаємо, що вони та члени їх сімей мають право на такі ж виплати як і інші захисники Вітчизни за визначених обставин, передбачених у ст. 16.

Відбулися зміни, які визначають, хто з членів сім'ї має право на призначення

та отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (за визначених Законом обставин). Згідно нової редакції ст. 16¹ Закону це: батьки; один із подружжя, який не одружився вдруге; діти, які не досягли повноліття; утриманці загиблого (померлого). Попередня редакція мала відсилку саме до поняття «члени сім'ї». Законодавство не передбачає вичерпного переліку членів сім'ї та визначає критерії, за наявності яких особи складають сім'ю. Такими критеріями, відповідно до Сімейного кодексу України (ст. 3) є спільне проживання, спільний побут і взаємні права й обов'язки осіб, які об'єдналися для спільного проживання. Водночас, можливо констатувати, що нова редакція статті усуває осіб, які проживали однією сім'єю з військовослужбовцем, військовозобов'язаним або резервістом від можливості отримання грошової допомоги.

Конкретизуються у новій редакції ст. 16¹ також утриманці. Ними вважаються члени сім'ї, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника, зокрема це – непрацездатні члени сімей загиблих, померлих військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», які перебували на їх утриманні.

До ст. 16² внесено додаткове положення (п. 3) щодо визначення розміру одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця в період дії воєнного стану. Тепер такий розмір визначається Кабінетом Міністрів України. Ця норма легалізувала раніше прийняту постанову Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168 «Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім'ям під час дії воєнного стану», у якій виплати одноразової грошової допомоги встановлені в розмірі 15 000 000 гривень, яка розподіляється рівними частками на всіх отримувачів.

Відбулися зміни і стосовно отримання одноразової грошової допомоги у разі встановлення інвалідності або втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовцям, військовозобов'язаним або резервістам. Пункт 4 статті 16³ скасовує обмеження у 2 роки на звернення за отриманням одноразової грошової

допомоги в більшому розмірі (якщо буде встановлено вищу групу інвалідності або змінено її причинний зв'язок). Скасування строку у 2 роки також закріплено і щодо випадків встановлення більшого ступеня втрати працездатності без встановлення інвалідності у відсотках чи зміни його причинного зв'язку.

Також додатково змінами закріплюється, що виплата одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста, чи особи, звільненої з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення з військової служби, здійснюється без урахування раніше виплачених сум допомоги у зв'язку з частковою втратою працездатності чи встановленням інвалідності.

У 2022 р. відбулись зміни до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» у ст. 11, яка визначає право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу. Нововведення 24 березня 2022 р. поширили право на безоплатну психологічну допомогу на осіб, які брали участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації. Таке ж право мають і особи, які звільняються або звільнені з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, члени сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Змінами до ст. 11 від 01 квітня 2022 р. передбачена можливість подальшого надання медичної допомоги або проведення медико-психологічної реабілітації до медичних закладів, розташованих за межами України в умовах воєнного стану (Про соціальний і правовий захист, 1991, ст. 11).

Із нововведень, що з'явилися у ст. 8 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» 29 липня 2022 р. зазначимо також право на соціальну і професійну адаптацію для звільнених з військової служби з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць

України (Про соціальний і правовий захист, 1991, ст. 8).

В умовах російсько-української війни зростає кількість військовозобов'язаних. І, як показують соціологічні дослідження (Семів, Клос, 2018), більшість з них, перебуваючи у статусі військовослужбовців, не були обізнані зі своїми правами у сфері медико-рекреаційних послуг. Це можна вважати соціальною безвідповідальністю як командування військових частин, так і самих військовослужбовців, зважаючи на ті втрати, які несе наша країна у цій війні. До причин поганої поінформованості про законні права стосовно окремих видів допомог відносять також значну чисельність та певною мірою безсистемність норм про соціальний захист, створення правил їх реалізації в умовах повномасштабної агресії Російської Федерації проти України (Гринько, Мота, Петриченко, 2022, с. 163).

Питання створення сприятливих умов для реабілітації, соціальної адаптації військовослужбовців із залученням центральних та місцевих органів влади, бізнесу, волонтерських, громадських, міжнародних організацій піднімалися з початку анти-терористичної операції (Ветлинський, 2016). Неналежна робота у цьому напрямку може мати трагічні наслідки. Як показують дослідження, значна кількість суїцидів серед демобілізованих пов'язана з відсутністю роботи, тобто вони не були соціально адаптовані після демобілізації, а також потребували соціальної реабілітації (Назаренко, 2018, с. 188). Ще до початку широкомасштабного вторгнення до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» 26 січня 2022 р. внесені положення про обов'язковість проходження відновлювальних (постізоляційних, реінтеграційних) заходів, заходів з адаптації, підтримки (супроводу) для тих, хто був звільнений з полону з числа військовослужбовців, учасників бойових дій та прирівняних до них осіб (Про соціальний, ст. 11, абз. 7). Очевидно, що ця проблема у сучасних умовах потребуватиме більш детальної уваги.

Для більшої частини громадян нашої країни житлова проблема є чи не найактуальнішою. Це особливо стосується військовослужбовців. Соціологічне опитування показало, що на 2018 р. більше 20% опитаних військовослуж-

бовців мали потребу у житлі, 33,3% перебували у квартирній черзі (Семів, Клос, 2018, с. 112). За чинним законодавством держава має забезпечити їх житлом або виплачувати за бажанням грошову компенсацію на визначених нормативно-правовими актами обставинами. Після президентських і парламентських виборів 2019 р. нова влада показала, що питання забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей є саме на часі. Чинна Програма діяльності Кабінету Міністрів України, прийнята 04.10.2019 р., у цілі 15.4 передбачала запровадження нових дієвих механізмів забезпечення житлом та іншими складовими соціального пакету військовослужбовців як мотиваційних чинників для заохочення проходження служби у Збройних Сил України та інших складових сил оборони. Указ Президента України від 01 лютого 2022 року № 36/2022 «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії» передбачав розробку концепції забезпечення житлом військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей, передбачивши запровадження спеціальної накопичувальної програми для отримання військовослужбовцями власного житла.

Утім це завдання залишалось на початок широкомасштабних військових дій у протистоянні з Російською Федерацією (24.02.2022 р.) не виконаним. Тому нарізла необхідність реорганізувати застарілі процедури забезпечення житлом військовослужбовців. Уряд має сформулювати «дорожню карту» вирішення цієї проблеми. У ньому мають прозвучати відповіді на питання, які висловила комісія Національного агентства з питань запобігання корупції: як потрібно реформувати систему забезпечення житлом; що робити з «довгобудами»; чи потрібно визначити єдину модель вирішення квартирної проблеми в армії (будівництво, інвестиційні проекти, реконструкції, грошові компенсації та інші); якщо скасувати ведення черги на житло, то як задовольнити потреби тих військовослужбовців, колишніх військовослужбовців і їх родин, які десятиліттями стоять у черзі на житло; які ресурси, крім бюджетних коштів, держава може залучити на забезпечення житлом військовослужбовців (Топ-10, 2022).

Уряд здійснив певні кроки у цьому напрямку. Кабінет Міністрів України своєю Постановою за №856 від 22 серпня 2022 року ввів у дію «Умови забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України» (Деякі питання, 2022). Серед пільгових категорій, на які поширюється ставка іпотечного кредиту у 3% – військовослужбовці Збройних Сил за контрактом та члени їх сімей, ветерани війни та члени їх сімей, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, сім'ї загиблих (померлих) ветеранів війни, а також сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Дія цього підпункту не поширюється на сім'ї загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, яким виплачена одноразова грошова допомога у розмірі 15 000 000 грн. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 168. Вік кандидата на дату повного виконання зобов'язань за кредитним договором не повинен перевищувати 70 років. Ця програма іпотечного кредитування під назвою «ЄОселя» запрацювала у мобільному додатку «Дія» у грудні 2022 р.

На зміцнення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, з метою врегулювання кредитних боргів спрямовані положення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні» від 27.07.2022 р. Тепер військовослужбовці та члени їх сімей, а також військовослужбовці, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, члени сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи зникли безвісти, особи, які перебувають у полоні, особи, з якими втрачено зв'язок, особи, які зникли безвісти на період воєнних дій і які є споживачами кредитів захищені на час дії воєнного стану в Україні та 90 днів з дня його припинення чи скасування від взаємодії з колекторами, кредиторами, колекторськими компаніями, новими кредиторами за власною ініціативою (Про внесення, 2022).

Не дивлячись на позитивні зрушення в організації соціального захисту військовослуж-

бовців, ця сфера у сучасному вигляді досить вразлива та сприяє за своїм змістом утворенню ризиків, пов'язаних переважно з корупцією (Проценко, Мойсей, 2018, с. 20). Тому важливо залишається робота з подальшого вдосконалення законодавства щодо соціальної захищеності військовослужбовців, членів їх сімей та забезпечення доступу до визначених соціальних прав, виплат, пільг.

Висновки. Соціальний захист військовослужбовців став об'єктом посиленої уваги з боку держави з початку військової агресії Російської Федерації в Україні. Створюючи належні умови соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, держава отримує більш мотивовану, боєздатну армію, яка є запорукою захисту незалежності України, її державного суверенітету.

Зміни до нормативно-правових актів у 2022 р. розширили коло осіб, на які поширюються соціальні гарантії, визначені для захис-

ників Вітчизни, збільшили розміри грошового утримання, одноразових виплат, запровадили додаткові гарантії соціального захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів та членів їх сімей, а також членів добровольчих формувань територіальних громад. Відбулись позитивні зміни у вирішенні проблеми житла для військовослужбовців.

Вважаємо за необхідне поширити норми соціального захисту і на членів сімей членів добровольчих формувань територіальних громад. Актуальною залишається проблема обізнаності захисників із соціальними правами, гарантованими законодавством у сфері соціальної, медичної, психологічної, професійної реабілітації

Вітчизняне законодавство за останній рік значно посилило гарантії соціального захисту для захисників Вітчизни та членів їх сімей. Залишається справа за їх реальним виконанням на практиці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Белай С., Васищев В., Ліпатов І., Бубенець А. Особливості організації соціального захисту сімей військовослужбовців в умовах виникнення надзвичайних обставин. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Військові та технічні науки*. Хмельницький, 2021. № 4. С. 22–35.
2. Ветлінський С. О. Соціальний захист військовослужбовців в умовах проведення антитерористичної операції. *Ефективність державного управління*. Львів, 2016. Вип. 4. С. 198–205.
3. Гринько Р., Мота А., Петриченко С. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. Дніпро, 2022. № 3. С. 161–166.
4. Деякі питання забезпечення приватним акціонерним товариством «Українська фінансова житлова компанія» доступного іпотечного кредитування громадян України: постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2022 р. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2022).
5. Назаренко О. Тлумачення сутності і змісту соціального захисту військовослужбовців. *Молодий вчений. Юридичні науки*. Херсон, 2018. № 8. С. 186–190.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо врегулювання простроченої заборгованості у період дії воєнного стану в Україні: Закон України від 27 липня 2022 р. № 2459-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text> (дата звернення: 28. 11. 2022).
7. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 18. 11. 2022).
8. Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби у Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії: указ Президента України від 1 лютого 2022 р. № 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2022#Text> (дата звернення: 20. 11. 2022).
9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10. 11. 2022).
10. Проценко Т., Мойсей Л. Основні прояви корупції у сфері соціального захисту військовослужбовців та заходи з протидії їй запобігання. *Наука і правоохорона*. Київ, 2018. № 2. С. 16–24.
11. Семів Л. К., Клос В. Р. Соціальний захист військовослужбовців: проблемні питання в соціологічній оцінці. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів, 2018. Вип. 5. С. 110–116.
12. Топ-10 корупційних ризиків під час забезпечення житлом військовослужбовців та шляхи їх подолання. Стратегічний аналіз корупційних ризиків. Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 46 с. URL: <https://bit.ly/3fC8Kxd> (дата звернення: 24.10.2022).

REFERENCES:

1. Bielai S., Vasyshev V., Lipatov I., Bubenets A. Osoblyvosti orhanizatsii sotsialnoho zakhystu simej viiskovo-sluzhbovtiv v umovakh vynyknennia nadzvychainykh obstavyn. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriya: Viiskovi ta tekhnichni nauky. [Peculiarities of the organization of social protection of military servicemen's families in the event of extraordinary circumstances. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Service of Ukraine. Series: Military and technical sciences*], 2021. № 4. S. 22–35 [in Ukrainian].
2. Vetlynskyi S. O. Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv v umovakh provedennia antyterrorystychnoi operatsii. Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia [Social protection of military personnel in the conditions of an anti-terrorist operation. *Efficiency of public administration*], 2016. Vyp. 4. S. 198–205 [in Ukrainian].
3. Hryenko R., Mota A., Petrychenko S. Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv v umovakh voiennoho stanu. Pravo i suspilstvo [Social protection of military personnel under martial law. *Law and society*], 2022. № 3. S. 161–166 [in Ukrainian].
4. Deiaiki pytannia zabezpechennia pryvatnym aktsionernym tovarystvom “Ukrainska finansova zhytlova kompaniia” dostupnoho ipotechnoho kredyuvannia hromadian Ukrainy [Some issues of providing affordable mortgage lending to citizens of Ukraine by the private joint-stock company “Ukrainian Financial Housing Company”]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 serpnia 2022 r. № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2022-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 01.12.2022) [in Ukrainian].
5. Nazarenko O. Tlumachennia sutnosti i zmistu sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtiv. Molodyi vchenyi. Yurydychni nauky [Interpretation of the essence and content of social protection of military personnel. A young scientist. *Legal sciences*], 2018. № 8. S. 186–190 [in Ukrainian].
6. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukrainy shchodo vrehuliuvannia prostrochenoi zaborhovanosti u period dii voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of changes to some laws of Ukraine regarding the settlement of overdue debts during the period of martial law in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 27 lypnia 2022 r. № 2459-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2459-20#Text> (data zvernennia: 28.11.2022) [in Ukrainian].
7. Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu [On the foundations of national resistance]: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 2021 r. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (data zvernennia: 18.11.2022) [in Ukrainian].
8. Pro pershocherhovi zakhody shchodo zmitsnennia oboronozdatnosti derzhavy, pidvyshchennia pryvablyvosti viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta postupovoho perekhodu do zasad profesiinoi armii [On the priority measures to strengthen the state's defense capabilities, increase the attractiveness of military service in the Armed Forces of Ukraine, and the gradual transition to the principles of a professional army]: ukaz Prezydenta Ukrainy vid 1 liutoho 2022 r. № 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36/2022#Text> (data zvernennia: 20.11.2022) [in Ukrainian].
9. Pro sotsialnyi i pravovy zakhyt viiskovosluzhbovtiv ta chleniv yikh simej [About social and legal protection of military personnel and their family members]: Zakon Ukrainy vid 20.12.1991 r. № 2011-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (data zvernennia: 10.11.2022) [in Ukrainian].
10. Protsenko T., Moisei L. Osnovni proiavy koruptsii u sferi sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtiv ta zakhody z protydyi y zapobihannia. Nauka i pravookhorona [The main manifestations of corruption in the field of social protection of military personnel and countermeasures and prevention measures. *Science and law enforcement*], 2018. № 2. S. 16–24 [in Ukrainian].
11. Semiv L. K., Klos V. R. Sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtiv: problemni pytannia v sotsiologichnii otsintsi. Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy [Social protection of military personnel: problematic issues in sociological assessment. *Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*], 2018. Vyp. 5. S. 110–116 [in Ukrainian].
12. Top-10 koruptsiinykh ryzykiv pid chas zabezpechennia zhytлом viiskovosluzhbovtiv ta shliakhy yikh podolannia. Stratehichniy analiz koruptsiinykh ryzykiv. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihannia koruptsii [Top 10 corruption risks when providing housing for military personnel and ways to overcome them. *Strategic analysis of corruption risks. National Agency for the Prevention of Corruption*], 2022. C. 46. URL: <https://bit.ly/3fC8Kxd> (data zvernennia: 24.10.2022) [in Ukrainian].